

De bestrating op de Lochemse Markt

André Reincke

Bij de onlangs gevoerde discussie over de keitjes op de Markt van Lochem heeft de Monumentencommissie ons gevraagd om historische informatie over dit onderwerp, als een deugdelijke onderbouwing voor een pleidooi tot behoud en bescherming van deze historische bestrating. Het is mij gebleken dat er maar heel weinig in de archieven is te vinden. Wel staat vast dat de keitjes een lange historie kennen en voor Lochem van essentieel belang zijn geweest voor de stedelijke bestrating. Dit artikel is wat mij betreft een 'stand van zaken' en in sommige onderdelen gebaseerd op vermoedens. Om de discussie echter levend te houden heb ik gemeend mijn bevindingen tot zover alvast te publiceren. Wanneer er nieuw materiaal naar boven komt zal dit zeker gemeld worden.

Uit een archiefstuk van het Regionaal Archief Zutphen blijkt dat er in de jaren 1975-1978 plannen zijn gemaakt voor de herinrichting van de Kleine en Grote Markt in Lochem.

Het gereedkomen van de restauratie van de Gudulakerk was aanleiding voor het gemeentebestuur van Lochem om aan het Stedebouwkundig Bureau Seppen B.V. te Amsterdam de opdracht te verstrekken een plan te ontwikkelen voor de renovatie van de omgeving van de kerk.

Dit resulteerde in een ambitieus voorstel waarbij de kleine Markt van een gazon zou worden voorzien, omringd door een laag muurtje, en de Grote Markt geheel opnieuw zou worden bestraat met de bestaande zwerfkeien. Verder voorziet het plan in vernieuwing of verplaatsing van lampen, banken, parkeermeters, papierbakken enzovoorts.

Artikel 5 van het plan geeft een uitvoerige beschrijving van de manier waarop de bestrating van keien moet worden heraangelegd:

De bestrating van de Grote Markt heeft een verrassend levendig effect door de zwerfkeiverharding, die duizenden zachtglimmende vlekjes veroorzaakt en als het ware als een rullig tapijt in deze ruimte is gelegen.

Om dit moeilijk te bestraten materiaal alsnog enigszins strak en beloopbaar te kunnen leggen, zet men eerst de grotere, zware zwerfkeien in banen met een onderlinge afstand van rond de 70 cm uit. Deze richtkeien worden zo gelegd, dat de meest vlakke zijde boven komt liggen. Deze vlakke zijde wordt gebruikt om het gewenste profiel uit te zetten. De ruimten tussen deze banen worden nu opgevuld met kleinere zwerfkeien, welke op hun kop worden gestraat om een goed houvast te geven. Het werken met dit ma-

teriaal eist zeer veel vakmanschap van de stratenmaker.

In de bijbehorende kostenbegroting betekent dit: *Bestrating, opnemen, schoonmaken, zandbedverbetering, straten met nieuw materiaal en herstraten met aanwezig materiaal 6350 m² à f. 47,50 = f. 301.625,--.* Het gehele plan kwam, afgerond, uit op een bedrag van f. 650.000,--

Dit bleek voor het Gemeentebestuur echter een brug te ver.

Men hakte de plannen in twee delen waarbij de eerste fase zou bestaan uit de Kleine Markt en een smalle strook langs de noordzijde van de kerk.

Dit gedeelte van het plan zou f 212.000,-- kosten. Zoals eerder vermeld ging dit om het leggen van een gazon en het maken van een muurtje.

Aldus geschiedde maar hoe het is gegaan met de 2^e fase, dus de grote Markt, vertelt dit archiefstuk niet. Toch is uit overlevering wel bekend dat de keien eruit zijn gehaald en opnieuw aangelegd. Maar of dit gebeurd is zoals het plan had voorgeschreven valt te betwijfelen.

Jammer, want was dat wel gebeurd dan zouden er nu waarschijnlijk minder problemen met de begaanbaarheid zijn geweest.

We moeten echter ook erkennen dat bijvoorbeeld de jaarlijkse Kermis op deze Markt, gezien het grote gewicht van de attracties, een zware wissel trekt op deze bestrating.

Ook toen werd er gediscussieerd over het historisch belang van de keitjes op de Markt en ook toen had men daar best oog voor.

De plaatselijke krant kopte in die dagen:

Voorlangs het postkantoor en de winkels aan de Markt te Lochem leggen stratenmakers een wandelpad aan van gele stenen.

Veldkeien Markt Lochem vroeger betaalmiddel

En zo is het ook.

Terug naar de achttiende eeuw

In het jaar 1712 werd een *Reglement over 't poort en Burgerregt der stad Lochem* uitgevaardigd.

Artikel 6 en 7 van dit reglement gaan over de financiële eisen die aan de toelating tot de burgerschap werden gesteld.

Art. 6

Dae hij voor die Burgerwinninge zal betalen vijftig caroli guldens, en die aen een Burgerdogter of weduwe trouwt, vijf en twintig guldens, en daerenboven aen de secretaris voor het registreren van zijn name in 't Burgerboek twaalf stuivers als van ouds gebruikelijk.

Art. 7

Dae hij nog boven en behalven voorsz.somma van 50 of 25 guldens aen de stad zal betaelen vijf guldens tot het maeken van een roede straats ad 16 voets of de roede straats op haar costen bezorgen.

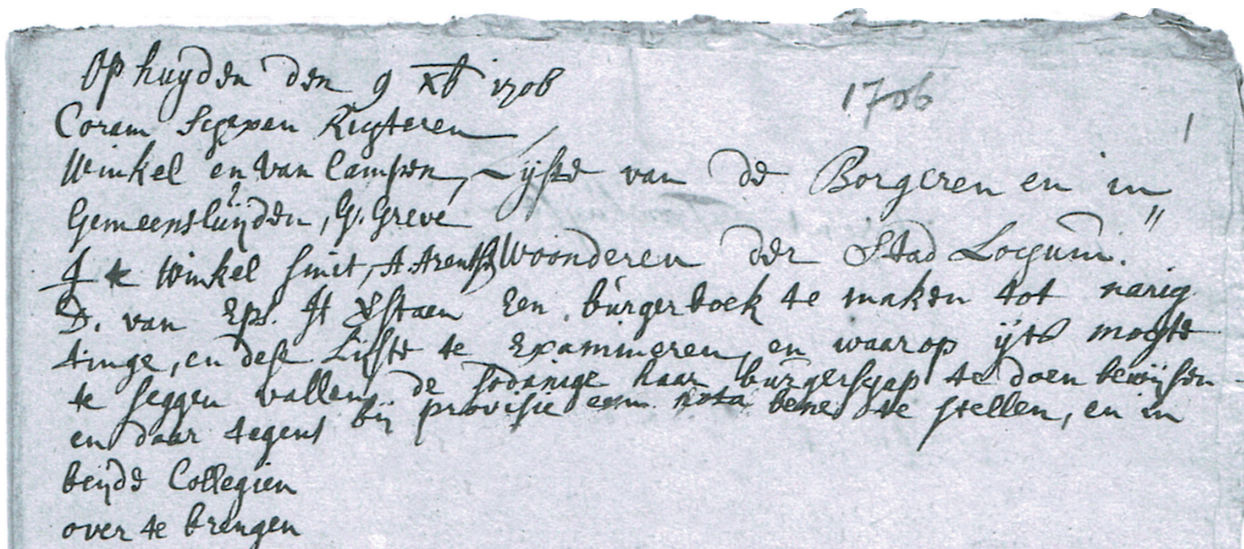
Wanneer we de daadwerkelijke inschrijvingen onder de loep nemen dan zien we dat de roede straats (voor zover vermeld) meestal net buiten de poorten wordt gelegd, zoals:

- 13-6-1746 Hij legt een roede straats voor de Walderpoort
- 12-6-1748 Een roede straats gemaakt buijten Walderpoort
- 27-10-1750 De roede straats gelegd buijten Smeedespoort
- 7-9-1751 De roede straats gelegd voor de Moolenpoort
- 12-4-1757 De roede straats gelegd bij de Wagt

Het valt op dat de vermeldingen allemaal vallen binnen de tijdsperiode van 1730 tot 1769. Misschien vond de toen zittende secretaris het belangrijk genoeg om dit gegeven te vermelden.

Overigens werd het besluit om een burgerboek aan te leggen reeds genomen in 1706.

opgemeten omdat men een 'Nieuwe Straet' (nieuwe bestrating) wilde aanbrengen.

Transcriptie

Op huysden den 9 decembris 1706 Coram Schepen Rechteren Winkel en van Campen gemeensluyden G. greve, J. te Winkel Smit, A. Arentsen, D. van Eps het verstaen een burgerboek te maken tot narichtinge, en dese lyste te examineren en waarop ijts mochte te seggen vallen de sodanige haar burgerschap te doen bewijzen bij provisie een nota bene te stellen, en in daar tegene beyde collegien over te brengen.

Ook in de dan volgende inventarisatie is in een aantal gevallen vermeld waar men in het verleden (gaat soms wel 30 jaar terug) de roede straats heeft gelegd, en ook daar blijkt het om een plek bij een van de poorten te gaan, zoals:

kapitaal te storten, gerelateerd aan de meting. Dit geld was nodig omdat de Stad zelf niet genoeg middelen had om deze investering te bekostigen. Wel werd over de kapitalen 6 % rente vergoed.

We vermoeden dat in die periode de veldkeien in alle straten van Lochem zijn verwijderd en zijn vervangen door straatbakstenen. Dit ging dan waarschijnlijk om het type bakstenen zoals die op sommige stroken in de stad (bijvoorbeeld de Walderstraat) nog steeds worden aangetroffen.

Het is opvallend dat in het hele archiefstuk nergens wordt ge-

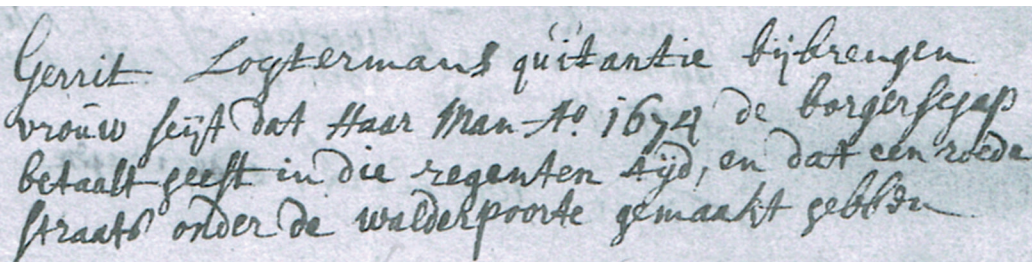
sproken over de beide Markten.

Het lijkt dus aannemelijk dat de huidige bestrating van veldkeien op de grote Markt van veel oudere datum is en misschien wel uit de tijd dat de Stad werd gesticht. Bijvoorbeeld uit de 13de of 14de eeuw.

Dat de veldkeien voor de Lochemse geschiedenis van groot belang zijn geweest moge duidelijk zijn en dus lijkt een plaats op de Gemeentelijke Monumentenlijst zeer gerechtvaardigd.

Het nadeel van de slechte begaanbaarheid voor de marktkooplui en -bezoekers zou nog eens goed besproken moeten worden met deskundigen. Ook de ervaring die men in andere gemeenten met dit fenomeen heeft kan hieraan dienstbaar zijn.

De opmeting bestond hieruit dat voor elk huis werd gemeten welk aandeel van de straat aan dit huis kon worden toegerekend. De meting werd vastgelegd in roeden en voeten. (oude maten) en werd uitgevoerd door Hendrik ter Schegget. Hij was metselaar van beroep. Uit de bescheiden krijgt men de indruk dat burgers werd gevraagd een

Conclusies

Welke conclusies kunnen we nu uit dit alles trekken?

1^e Dat rond het midden van de 18de eeuw de straten van Lochem al wel waren verhard en dat men om die reden verder ging buiten de drie poorten.

2^e Dat het zeer waarschijnlijk om de veldkeien ging die heden ten dage nog op de Grote Markt liggen. Immers deze keien waren voorradig in de Lochemse berg en iets anders was in die eeuwen in Lochem niet beschikbaar.

Wanneer is men nu in de straten van Lochem overgestapt van veldkeien naar klinkers. Een archiefstuk dat daar licht op werpt is inventarisnummer 692 van het Oud Archief Lochem. Het heet 'Stukken betreffende de opmeting van straten 1777-1791'.

Hieruit blijkt dat men vanaf juli 1777 alle straten heeft